

**ПОЛОВЕЦЬ В.М. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ.
КУРС ЛЕКЦІЙ. – ЧЕРНІГІВ: ПРОСВІТА, 2008. – 296 С.**

Доктор історичних наук, професор, зав. кафедри українознавства, політології і соціології Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка В.М.Половець, відомий своїми монографіями, навчальними посібниками та науковими статтями з історії кооперативного руху України, історії України та українознавства, підготував та опублікував свій черговий доробок – „Історія України. Курс лекцій”.

Навчальний посібник написаний у формі лекцій, в якому автор намагається об'єктивно висвітлити історію українського народу. На основі творчого осмислення документів і матеріалів про минувшину зроблена спроба узагальнити події вітчизняної історії. Матеріал подається з відповідними питаннями до кожної теми, джерелами та літературою. Книга підготовлена згідно з розробленою автором і затвердженою вченою радою університету програмою по історії України для студентів природничих і гуманітарних факультетів. Вона складається з 18 лекцій, що охоплюють період з початку людської цивілізації на українській території – давньої історії України – до наших днів. Автором порушується широкий діапазон проблем: від аналізу окремих подій, діяльності історичних осіб до розкриття характерних рис і особливостей певного періоду та процесів поступового розвитку країни до сучасного демократичного суспільства.

Заслугує на увагу перша лекція, присвячена вивченню предмета і завдання курсу „Історія України”. У ній наголошується, що предметом навчального курсу є наука про появу людей на території сучасної України, їх розселення, спосіб життя, відносини з іншими народами, матеріальний і духовний розвиток, боротьбу за свою незалежність. Завдання курсу полягає у тому, щоб засвоїти основні джерела та літературу з української історії, які дають уявлення про оточення українців та їх сучасну життєдіяльність. При цьому професор В.М.Половець підкреслює, що усі попередні покоління своєю працею, розумом і талантом освоювали багаті українські землі, розвивали економіку і культуру, боролися за національну незалежність, за створення самостійної соборної держави, за вільне і щасливе життя. Саме на вивченні правдивої історії, зазначається в курсі лекцій, формується патріотична свідомість громадян України.

Різномітне населення території нинішньої України пройшло у своєму розвитку всі основні етапи суспільно-господарської організації життя. Особливе значення для історичного процесу мала тисячолітня епоха античної цивілізації Північного Причорномор'я. Міста-держави справили великий вплив на соціально-економічний, політичний і культурний розвиток не лише сусідніх скіфів, а й більш віддалених слов'янських племен.

Щодо Київської Русі, якій у лекціях надається особливе значення, то автор підкреслює, що вона стала об'єднуючою силою, котра забезпечила єдність східнослов'янських земель і за своїм утворенням стала ранньофеодальною монархією з елементами федералізму, з територією понад 800 тис. км². Передові для свого часу політичний устрій, виробничі відносини, високопродуктивне сільське господарство, добре налагоджене ремісництво, дипломатична діяльність, широке використання світової цивілізації сприяли тому, що Київська Русь висунулася на провідні позиції в Європі і була шанована найрозвинутішими країнами.

Привертає увагу тема українського козацтва. Ґрунтовно розглянувши історіографію та джерела визначеної проблеми, автор на основі ретельно відібраного і проаналізованого матеріалу висвітлює причини появи козацтва в Україні, Запорозької Січі, яка набула форми демократичної республіки з широкою участю в управлінні козацьких мас. Політична структура козацтва у формі Запорозької Січі стала центром боротьби за національне визволення українського народу, озброєною силою для його захисту від фізичного знищення і рабства.

Національно-визвольний рух українського народу, очолений козацтвом, був не тільки видатною подією історії, він дав початок розбудові української державності.

Тему України в Північній війні та Полтавської битви автор пов'язує з гетьманом Іваном Мазепою, видатним політиком, оратором, обдарованою, честолюбною і владолубною людиною. Заручившись підтримкою Петра I, він став зміцнювати своє становище в Україні та зробив основну ставку на козацьку старшину, шляхту і духовенство. Згодом, переконавшись, що царський уряд не зважає на інтереси України, гетьман з метою збереження української державності пішов на союз з Карлом XII, про що переконливо свідчив Пилип Орлик.

Важливе місце в рецензованому навчальному посібнику належить лекції „Українська революція (1917–1921 рр.)”, в якій зазначається, що становлення нових форм української державності було підготовлене попередніми етапами національно-визвольної боротьби та прискорене Першою світовою війною. Щоб відіграти роль найвпливовішої сили в Україні і здійснити революційні перетворення, Центральна Рада запровадила акт законодавчого характеру верховного органу влади – універсали (за формою подібні до однойменних актів козацьких гетьманів XVII–XVIII ст.), що визначали зміни державно-правового статусу українських земель колишньої Російської імперії. Заснована як місцева громадсько-політична організація, Центральна Рада під впливом революційних подій перетворилася у лідера українського національно-визвольного руху. Діяльність її в часі, зазначається професором В.М.Половцем, була нетривалою, але її історичне значення виходить далеко за хронологічні рамки існування.

Після приходу до влади, уряд гетьмана П. Скоропадського приділяв увагу вирішенню економічно-фінансових проблем держави, сприяв створенню системи судівництва, здійснював розбудову збройних сил, відродженню української національної культури. Разом з тим політика, спрямована на відновлення дореволюційного соціально-економічного ладу та захист інтересів консервативно-власницьких верств (поміщиків, великих промисловців, фінансистів), участь в уряді, в основному представників російських партій (кадетів, октябристів), відштовхнули від співпраці з гетьманом націонал-демократичні сили і призвели до створення Українського Національного Союзу – засновника Директорії.

Метою Директорії стало повалення влади гетьманського уряду, відновлення революційних законів УНР і боротьба за втілення їх у життя. Складними були відносини Директорії з утвореною Західноукраїнською Народною Республікою. Після проголошення Акта Злуки УНР та ЗУНР у боротьбі з більшовиками, уряд Директорії взяв курс на союз із Польщею, з якою ЗУНР була у стані війни. Врешті-решт, Українська революція (1917–1921 рр.) зазнала поразки, але її історичне значення, наголошує проф. В.М.Половець, полягає в тому, що в ході боротьби український народ створив власну державу і кілька років підтримував її існування. Героїчна боротьба того часу стала прикладом і дала досвід наступним поколінням. Без цієї боротьби було б неможливим проголошення державної незалежності в 1991 р.

Лекції, присвячені 20-им, 30-им рокам ХХ ст., пов'язані з запровадженням „воєнного комунізму”, нової економічної політики, входженням України до складу СРСР, „українізацією” та політикою національного комунізму. Детально розкривається тема про радянську модернізацію України. Що стосується індустріалізації, то автор розглядає її як цілеспрямовану політику, яка ставила за мету перетворення країни в індустріальну державу. Здійснювана з цією метою „форсована” колективізація, як і „форсована” індустріалізація, проводилася в рамках єдиної політики „соціалістичного штурму” і призвела до голодомору 1932–1933 рр. Зазнавши тяжких втрат, політична система СРСР фактично перетворилася на тоталітарну, яку дослідники назвали режимом особистої влади Сталіна.

Лекція „Україна у Другій світовій війні” включає, на нашу думку, такі важливі питання: радянсько-німецькі договори 1939 р.; Україна в роки Великої Вітчизняної

війни; антифашистський рух Опору в українських землях; визволення України від німецько-фашистських загарбників. Охарактеризувавши особливості радянсько-німецьких договорів 1939 р., автор цілком слушно наголошує, що обидва ці документи, очевидно, суперечили принципам міжнародного права та ігнорували норми міжнародних відносин. Отримавши гарантії нейтралітету від СРСР, Гітлер 1 вересня 1939 р. напав на Польщу, поклавши початок Другій світовій війні.

Згодом за детально розробленим фашистськими стратегами планом „Барбаросса” Німеччина без оголошення війни 22 червня 1941 р. напала на Радянський Союз. На окупованій українській території фашисти запровадили „новий порядок” і розпочали масове винищення людності. Протидіяв такій політиці антифашистський рух Опору в українських землях: партизанські з’єднання та формування ОУН-УПА. На основі ретельно відібраного і ґрунтовно проаналізованого матеріалу автором розкриваються всі особливості боротьби проти фашистів. Разом з іншими народами Радянського Союзу український народ пройшов довгий і важкий шлях до перемоги, знайшов у собі душевні сили, щоб упевнено наближитися до світлого, довгожданого дня свого національного відродження.

У наступних лекціях зазначається, що відбудова народного господарства здійснювалася на основі єдиного загальносоюзного плану. На жаль, як зазначає проф. В.М.Половець, цей процес відбувався з наступним поверненням до гігантманії, наданням переваги кількісним показникам над якісними, відставанням технологічного оновлення, проведенням широкомасштабних мобілізаційно-пропагандистських заходів. Процес перебудови, що розпочався з квітня 1985 р., засвідчив, що програма прискореного соціально-економічного розвитку країни виявилася утопічною і свідчила про нерозуміння керівництвом глибини соціально-економічної кризи.

Причинами розпаду СРСР автор вважає унітарний характер держави, в якій монополія на владу належала центру, недоліки і помилки в національній політиці, суперечливість і непослідовність економічних реформ та розбалансованість народного господарства. Водночас процес демократизації і гласності сприяв зростанню національної свідомості й активізації національно-визвольного руху, що привело до відродження української державності. Декларація про державний суверенітет, Акт проголошення незалежності та Конституція України сприяли оновленню Української держави, її політичного, економічного та культурного зростання. Важливим пріоритетом був і залишається зовнішньополітичний аспект. Україна має інтегруватися в міжнародні економічні та фінансові структури, налагодити торговельні зв’язки з іншими країнами, досягти значних успіхів в експорті продукції провідних галузей економіки. Тільки за таких умов, стверджується автором у висновках, можна вести мову про Україну як суверенну, незалежну, демократичну, правову і соціальну державу.

Підсумовуючи, зазначимо, що новий навчальний посібник „Історія України. Курс лекцій”, підготовлений проф. В.М.Половцем, виконаний, як і попередні навчальні посібники, на належному науково-методичному рівні, стане важливим здобутком у вивченні української історії. Прикрі коректорські упушення та помилки стилістичного характеру, невеликий як для навчального посібника наклад (500 примірників), а також видання книги в тонкій обкладинці – більш об’єктивний в сучасних умовах чинник, аніж недоліки авторської роботи, які не впливають на загальне позитивне враження від ознайомлення з книгою.

Микола БУШИН